

عوامل مؤثر در شیوع پدیکلوزیس مدارس ابتدایی شهری

غلامحسین شهرکی *

چکیده

شیوع پدیکلوزیس در مدارس، تحت تأثیر عوامل مختلفی در مدرسه و خانه قرار دارد. به منظور تعیین برخی عوامل قابل دسترس در شیوع پدیکلوزیس مدارس، این تحقیق صورت گرفت. نحوه کسب اطلاعات مشاهده مستقیم و پرسش نامه هایی بود که در بین ۱۲۰۰ دانش آموز ابتدایی انتخاب شده به صورت تصادفی از میان کل دانش آموزان مدارس ابتدایی شهر یاسوج صورت گرفت.

در این تحقیق اثر عواملی همچون سنانه مشترک، لباس مشترک، رختخواب مشترک، بعد خانوار، عدم وجود حمام خانگی، عدم مربی بهداشتی در مدارس، شغل نان آور خانوار و فضای آموزش ناکافی در شیوع پدیکلوزیس معنی دار به دست آمد.

از آنجا که نتایج این تحقیق با پژوهشهای صورت گرفته در بسیاری از شهرها مطابقت دارد، می توان چنین استنباط کرد که عدم کفایت آموزش بهداشت دانش آموزان، مهمترین منشأ عوامل به دست آمده مؤثر در شیوع پدیکلوزیس می تواند باشد.

واژه‌های کلیدی: پدیکلوزیس، عوامل مؤثر، دانش آموزان

مقدمه

گرچه به نظر می رسد امروزه با افزایش سطح

آگاهی های بهداشتی جامعه، شیوع پدیکلوزیس دیگر اهمیت خود را از دست داده است؛ ولیکن تحقیقاتی که در پاره ای از نقاط کشور صورت گرفته است، نشان از شیوع نگران کننده ای از پدیکلوزیس در کشور می دهد؛ به طوری که بر اساس تحقیقات انجام گرفته در شهرهای تهران (۱)، اسلام شهر (۲ و ۳)، اسلام آباد غرب (۴)، اراک (۵)، ساری (۶)، کاشان (۷ و ۸)، ایلام (۹) و یاسوج (۱۰)، وجود قابل توجه آلودگی به خصوص در مدارس ابتدایی دخترانه گزارش شده است. این در حالی است که گزارش تحقیقی آلودگی در برخی از شهرها هنوز امکان انتشار نیافته است. اهمیت موضوع تا جایی پیش رفته است که وزارت بهداشت با همکاری وزارت آموزش و پرورش طرح کشوری مبارزه با پدیکلوزیس را در مدارس ابتدایی و راهنمایی پیشنهاد کرده است (۱۱).

برای مقابله با پدیکلوزیس عوامل مؤثر بر شیوع آن را باید شناخت. برخی از این عوامل به صورت پراکنده و گاه با نتایج متضاد در برخی از شهرهای کشور ما و برخی کشورهای دیگر اعلام شده است، ولی بررسی جامع و اختصاصی

* مربی و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم پزشکی یاسوج، آموزشکده بهداشت، گروه بهداشت عمومی

شأنه مشترک ۱۹/۱۵ درصد آلودگی دیده شد، در حالی که در ۶۹۹ نفر دانش آموزی که از شأنه مشترک استفاده نمی کردند، ۱۴/۵۹ درصد آلودگی دیده شد. آمار به دست آمده نشان از تأثیر معنی دار ($X^2=۲/۹$ و $P<۰/۰۵$) استفاده از شأنه مشترک در افزایش درصد شیوع شپش سر می دهد.

۲- نتایج حاصله از تأثیر استفاده از لباس مشترک در درصد شیوع شپش سر در بین دانش آموزان ابتدایی، نشان از ۲۵ درصد آلودگی در افراد استفاده کننده از لباس مشترک (با حجم ۱۰۰ نفر) در مقابل ۱۵/۲۹ درصد آلودگی در سایر افراد (با حجم ۱۰۰۱ نفر) می دهد. این نتایج از تأثیر معنی دار ($X^2=۶/۳۳$ و $P<۰/۰۱۲$) لباس مشترک در افزایش شیوع پدیکلوزیس خبر می دهد.

۳- نتایج حاصله از اثر استفاده از رختخواب مشترک، نشان از ۲۴/۲ درصد آلودگی (۹۱ نفر) در بین این افراد (با حجم ۳۷۶ نفر) می دهد، در حالی که در افراد دارای رختخواب اختصاصی (با حجم ۷۲۸ نفر)، ۱۲/۰۹ درصد آلودگی (۸۸ نفر) دیده شده است. درصد آلودگی به شپش سر در دانش آموزانی که از رختخواب مشترک استفاده می کنند، به طور معنی داری ($X^2=۲۶/۷۸$ و $P<۰/۰۰۱$) بیش از دانش آموزانی است که منفرد می خوابند.

۴- در نتیجه بررسی افراد آلوده به شپش سر، ۳۳/۳ درصد افراد، شدیداً آلوده (تعداد تخم و یا حشره به حدی زیاد است که با نگاه اولیه تشخیص داده می شود) بودند؛ در حالی که ۶۶/۷۰ درصد افراد دارای آلودگی کم (تشخیص با بررسی دقیق) بودند.

۵- نتیجه بررسی اثر جمعیت خانواده دانش آموز بر شیوع پدیکلوزیس، نشان از ارتباط معنی دار ($P<۰/۰۰۱$) آن می دهد و در افراد آلوده متوسط جمعیت خانوار آنها بیشتر است (افراد

صورت نگرفته است. در بررسی آمریکا سفید پوستان بیش از سیاه پوستان آلوده به پدیکلوزیس بودند، جنس، سن، وضعیت اقتصادی و بعد خانوار در آلودگی مؤثر دانسته شد، در حالی که طول مو تأثیری در شدت آلودگی نشان نداد (۱۲). در بررسی اراک تأثیر فضای کم آموزشی، جمعیت بالای خانواده و افزایش سواد والدین در کاهش آلودگی به طور معنی داری مؤثر دانسته شد (۵). در این بررسی سعی شده است اثر عوامل مختلف قابل دسترسی در شیوع پدیکلوزیس، در جمعیت قابل توجهی از دانش آموزان ابتدایی مورد مطالعه قرار گیرد.

مواد و روشها

در این بررسی مدارس ابتدایی دخترانه و پسرانه مکانهای مورد مطالعه بودند، شهر یاسوج محدوده مورد بررسی بود. وسیله کسب اطلاعات پرسشنامه‌هایی بود که از ۱۰ درصد کل جمعیت دانش آموزی به طور تصادفی پرسیده می شد، لذا ۱۲۰۰ دانش آموز از بین ۱۲۰۰۰ دانش آموز در حال تحصیل در مقطع ابتدایی انتخاب و مورد بررسی قرار گرفتند. جهت تشخیص آلودگی افراد مورد معاینه دقیق موهای سر از نظر وجود رشک، نمف یا حشره بالغ قرار می گرفتند. ویژگیهای هر مدرسه نیز خود هدف پرسشنامه دیگری بود. در پرسشنامه‌های افراد، اطلاعاتی از جمله در مورد جنس، سن، معدل، شغل والد، وضعیت استحمام، استفاده از وسایل مشترک (اعم از روسری، شأنه، تخت خواب) و آلودگی و شدت آن و اطلاع فرد از آلودگی خود، خواسته شده بود. زمان مورد بررسی آبان ماه سال ۱۳۷۸ بود.

یافته ها

۱- در بین ۴۰۲ نفر دانش آموز استفاده کننده از

اختلاف معنی داری است ($P < 0/001$ و $X^2 = 51/78$) که بین شیوع آلودگی با توجه به مشاغل پدر خانواده وجود دارد و بالاترین درصد شیوع در مشاغل کارگر و بیکار نان آور خانواده دیده می شود. بنابراین شغل پدر خانواده (نان آور خانواده) در شیوع پدیکلوزیس تأثیر معنی داری (بخصوص در مشاغل کارگر و بیکار) نشان داده است.

۱۱- نتایج حاصله از تأثیر پدیکلوزیس در معدل تحصیلی دانش آموزان، نشان می دهد که گرچه با افزایش معدل تحصیلی درصد آلودگی کاهش می یابد، ولی این کاهش از نظر آماری معنی دار نیست.

۱۲- بر اساس اعلام اداره کل بهداشت محیط، فضای آموزش کافی برای دانش آموزان، حداقل ۱/۵ متر مربع سطح و ۴/۵ متر مکعب فضا برای هر نفر دانش آموز می باشد، میزان رعایت این شرایط برای مدارس مورد بررسی بر اساس منطقه بندی یاسوج (۱۰) در جدول شماره ۳ آمده است که بالاترین میزان فضای مطلوب مربوط به مدارس منطقه ۳ می باشد (۶۴/۳٪).

جدول ۱: درصد شیوع پدیکلوزیس سر با توجه به مشاغل نان آور خانواده دانش آموزان ابتدایی مورد بررسی شهر یاسوج

مشاغل	تعداد کل	تعداد آلوده	درصد آلودگی
بیکار	۲۳	۹	۳۹/۱۳
مغازه دار	۱۳۴	۲۰	۱۴/۹۲
کارمند	۳۵۹	۳۰	۸/۳
معلم	۱۲۸	۲۰	۱۵/۶۲
نظامی	۷۸	۱۵	۱۹/۲۳
کشاورز	۲۴	۹	۳۷/۴۷
کارگر	۱۶۸	۵۱	۳۰/۳۶
سایرین	۱۳۷	۲۴	۱۷/۵۲

آلوده با متوسط ۷/۳ نفر و افراد غیر آلوده با متوسط جمعیت خانوار ۶/۵ نفر).

۶- نتایج حاصل از تأثیر وجود حمام فعال در کاهش شیوع آلودگی به شپش سر، نشان از ۱۴/۵۸ درصد آلودگی (۱۴۳ نفر) در افراد واجد حمام در منزل (با حجم ۹۸۱ نفر)، در مقابل ۲۹/۹۱ درصد آلودگی (۳۵ نفر) در افراد فاقد حمام در منزل (با حجم ۱۱۷ نفر) می باشد. بررسی این نتایج نشان می دهد که وجود حمام فعال در منزل به طور معنی داری ($P < 0/001$ و $X^2 = 18/1$) در کاهش شیوع پدیکلوزیس مؤثر بوده است.

۷- نتایج حاصله از بررسی افراد آلوده به شپش سر نشان می دهد که تنها ۲۷/۴۳ درصد آنها از آلودگی خود خبر داشتند. در حالی که ۷۲/۵۷ درصد آنها از آلودگی خود خبر نداشتند، همچنین تنها ۲/۸۷ درصد افراد آلوده برای رفع آلودگی اقدامی انجام داده بودند.

۸- نتایج نشان از درصد بالای حمام شخصی (۲۸۱ حمام در ۲۸۷ خانوار) در منازل دانش آموزان واقع در منطقه ۱ (۹۷/۹۱٪) و درصد پایین تر از آن در منطقه ۳ (۴۳۶ حمام در ۵۰۹ خانوار) (۸۵/۶۶٪) می دهد.

۹- نتایج حاصل از بررسی شیوع پدیکلوزیس در مدارس دخترانه دارای مربی بهداشت ثابت و مدارس دخترانه فاقد مربی ثابت بهداشتی (بدون حضور مربی یا حضور ضعیف) نشان از ۱۵/۷۲ درصد آلودگی در مدارس دارای مربی بهداشتی ثابت و ۲۷/۵۴ درصد در مدارس دخترانه بدون مربی ثابت بهداشتی می دهد. لذا به طور معنی داری ($P < 0/001$)، شیوع پدیکلوزیس در مدارس دارای مربی بهداشتی ثابت کمتر است.

۱۰- بررسی درصد شیوع پدیکلوزیس سر با توجه به مشاغل نان آور خانواده در جدول شماره ۱ نشان داده شده است. نتایج حاصله نشان از

مراقبت از بهداشت افراد، آلودگی شیوع بیشتری دارد.

در حالی که شیوع پدیکلوزیس در منطقه یک بسیار پایین تر از دو منطقه دیگر است (۱۰)، وجود حمام شخصی نیز در این منطقه بالاترین درصد را دارد و بر اساس نتایج این تحقیق اثر عدم وجود حمام فعال خانگی در شیوع پدیکلوزیس معنی دار بود که در بررسی اسلام آباد (۴)، اسلام شهر (۲)، اراک (۵)، ایلام (۹) و دانش آموزان دختر کاشان (۷) این موضوع تأیید شده است.

یافته ها نشان می دهد که تنها ۲۷/۴۳ درصد افراد آلوده از آلودگی خود خبر داشتند و تنها ۲/۷۸ درصد آنها برای درمان به پزشک مراجعه کرده بودند، که در کنار نقش معنی دار مربی بهداشت فعال در کاهش پدیکلوزیس و به دنبال آن نقش شغل سرپرست خانواده در شیوع پدیکلوزیس، می توان به اثر فقدان شناخت و دانش لازم در افزایش پدیکلوزیس مدارس پی برد. در بررسی مگزیکو نقش آموزش در مدرسه روی شیوع پدیکلوزیس معنی دار بیان شده است (۱۳). پژوهشی که در ساری (۱۳۷۷ ه.ش) صورت گرفته است، به تأثیر معنی دار مربی بهداشتی و شغل پدر در آلودگی به شپش سر صحنه گذاشته است. در این بررسی نیز بالاترین درصد آلودگی (۴۰٪) در دانش آموزانی دیده شده است که شغل والد آنها کارگر بوده است (۶). در سیرالئون (۱۹۹۲ م.) میزان آلودگی در یک تحقیق انجام شده در مدارس بین فرزندان کشاورز بالاترین حد را داشت (۱۴). در بررسی اسلام شهر (۳)، اسلام آباد (۴) و اراک (۵) نیز شغل پدر در آلودگی فرزند مؤثر دانسته شده است. در بررسی ایلام بین تحصیلات پدر و آلودگی، ارتباط معنی دار عنوان شده است (۹).

نتایج اثر مربی بهداشتی، آگاهی فرد از آلودگی خود و اثر شغل سرپرست خانواده، هر یک به نوعی

جدول ۲: نتایج حاصل از تأثیر پدیکلوزیس در معدل تمصیلی دانش آموزان ابتدایی مورد بررسی شهر یاسوج

معدل درسی	تعداد افراد	تعداد آلوده	درصد آلودگی
کمتر از ۱۳	۱۷	۴	۲۳/۵۳
۱۴-۱۵	۵۰	۱۲	۲۴
۱۶-۱۷	۱۲۷	۲۸	۲۲/۰۵
بیشتر از ۱۸	۴۶۳	۶۸	۱۴/۶۹

جدول ۳: درصد مدارس دارای فضای آموزشی مطلوب در سه منطقه فرضی یاسوج

مناطق شهری	تعداد مدرسه مورد بررسی	تعداد مدرسه مناسب از نظر فضای مطلوب آموزشی	درصد مطلوب مدارس
منطقه ۱	۱۰	۵	۵۰
منطقه ۲	۱۰	۴	۴۰
منطقه ۳	۱۴	۹	۶۴/۳

بحث و نتیجه گیری

بررسی یافته ها نشان می دهد که استفاده از لباس، شانه و رختخواب مشترک، اثر جمعیت بالای خانوار دانش آموز و عدم وجود حمام در منزل، در شیوع پدیکلوزیس اثر معنی داری دارد.

در بررسی اسلام شهر (۲)، اسلام آباد غرب (۴)، اراک (۵)، کاشان (۷ و ۸) و ساری (۶) اثر استفاده از وسایل مشترک در شیوع پدیکلوزیس معنی دار بیان شده است. اثر بعد خانوار در بررسی اسلام شهر (۲)، اسلام آباد (۴)، ایلام (۹) و دانش آموزان دختر کاشان (۷) به طور معنی داری مؤثر در میزان آلودگی بیان شده است؛ لذا در خانوارهای با تعداد متوسط جمعیت بیشتر به دلیل کاهش میزان

خارج است.

تشکر و تقدیر

از همکاری صمیمانه مراکز بهداشتی استان و شهرستان یاسوج و آقای یوسفی از مرکز بهداشت، همچنین آموزش و پرورش استان و شهرستان یاسوج و آقای رضایی پور تشکر و قدردانی می‌گردد. لازم است از همکاری بی دریغ آقای محمد فرارویی سپاسگزاری گردد.

References

- ۱- آمار پدیکلوزیس سال تحصیلی ۷۸-۷۷ تهران. روزنامه عصر آزادگان، (شماره ۱۲۲)، سال ۱۳۷۸، ۱۰.
- ۲- رضوی، س. م.، فیاضی، ح.، نصیری، فر. ف.، مختارنژاد، غ.، فقیه عبادی، ع.، عیوضی، ع. بررسی شیوع آلودگی به شپش سر و عوامل مؤثر بر آن در مدارس دخترانه روستاهای احمد آباد، فیروز بهرام و حسن آباد از توابع شهرستان اسلام شهر تهران، بهمن ۱۳۷۴، خلاصه مقالات دومین کنگره سراسری بیماریهای انگلی ایران، تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۳۷۶، ۱۷۴.
- ۳- صافی، م. ح. میزان شیوع و عوامل مؤثر در آلودگی به شپش سر در دانش آموزان مدارس ابتدایی شهرستان اسلام شهر. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۳۷۵.
- ۴- عیوضی، ع. بررسی آلودگی به شپش سر (P. capitis) و مبارزه با آن در دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان اسلام آباد غرب. پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۵.
- ۵- خزایی، ف. بررسی میزان آلودگی به شپش سر در دانش آموزان مدارس ابتدایی شهرستان اراک و ارزشیابی مقایسه ای شپش کشهای گامابنزن و کپکس.

نشان از تأثیر مدیریت آموزشی در خانه و مدرسه روی کنترل شیوع آلودگی های دانش آموزان دارد. از طرف دیگر در بررسی گذشته، کاهش شیوع پدیکلوزیس در مدارس غیر انتفاعی به طور معنی داری ملموس بود (۱۰)، این اثر به همراه نقش شغل سرپرست خانواده در شیوع پدیکلوزیس نشان از اثر فاکتورهای اقتصادی نیز در شیوع پدیکلوزیس می‌دهد.

این تحقیق اثر فضای آموزشی مطلوب (حداقل ۱/۵ متر مربع سطح و ۴/۵ متر مکعب فضا برای هر نفر دانش آموز) را در کاهش شیوع پدیکلوزیس معنی دار نشان داد. در بررسی اراک (۵) نیز وجود این ارتباط تأیید شده است. کاهش فضای آموزشی موجب افزایش تراکم دانش آموزان در کلاسهای درس و در نتیجه تماس بیشتر آنها با یکدیگر می‌شود که نهایتاً انتقال و شیوع پدیکلوزیس را در بین دانش آموزان تسریع می‌بخشد.

در بررسی گذشته علاوه بر عوامل ذکر شده، اثر پایه های تحصیلی، جنس دانش آموزان و منطقه جغرافیایی محل سکونت آنان نیز در شیوع پدیکلوزیس معنی دار به دست آمده بود (۱۰).

توجه به یافته ها در مجموع ما را به این نتیجه رهنمون می‌سازد که عمده ترین عامل مؤثر در شیوع پدیکلوزیس، عدم شناخت کافی از پدیکلوزیس و اصول بهداشتی (عدم کفایت آموزش بهداشت در مدارس) می‌باشد که در غالب نتایج دیده می‌شود، در مرتبه بعد اثر درآمد خانواده با توجه به نتایج اثر فضاهای آموزشی، نوع مدرسه و مشاغل نان آور خانواده قابل توجه است.

از آنجا که بررسی تمام عوامل مؤثر (بخصوص عوامل درون خانواده) امکان پذیر نبوده، نمی‌توان عوامل مؤثر را در موارد ذکر شده محدود دانست، لذا بررسی درون خانواده‌ای بیشتری لازم است تا سایر عوامل شناسایی گردد که از دامنه این تحقیق

disease? A pilot study based on head louse infestation in Gurrero, Mexico, Jnt, J Dermatol 1997; 3(11): 876-30.

14- Gbakima AA, Lebbie AR. The head louse in Sierra Leone and epidemiological study among school children in the Njala area. West African Journal Medicine 1992; 11(3):165-11.

پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۳۷۷.

۶- متولی حقی، ف. شریف، م. صداقت، م. م. غلامی، ش. میزان آلودگی به شپش سر در دانش آموزان مدارس ابتدایی شهرستان ساری در سال ۷۷-۱۳۷۶. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، سال نهم (شماره ۲۴)، ۱۳۷۸، ۴۴-۴۶.

۷- دهقانی، ر. درودگر، ع. الماسی، ح. اسدی، ع. بسیاح، م. شیوع آلودگی به شپش سر در دانش آموزان دختر دبستانهای شهر کاشان در سال ۱۳۷۹. فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، سال هفتم (شماره ۲۶)، ۱۳۷۸، ۶۳-۶۶.

۸- دهقانی، ر. درودگر، ع. الماسی، ح. اسدی، ع. سیاح، م. شیوع آلودگی به شپش سر در دانش آموزان پسر دبستانهای شهر کاشان در سال ۱۳۷۹. فصلنامه علمی پژوهشی فیض، سال سوم (شماره ۹)، ۱۳۷۸، ۸۶-۹۱.

۹- غلامی پریزاده، ا. عابدزاده، م. بررسی آلودگی به شپش سر و عوامل مؤثر بر آن در دانش آموزان ابتدایی شهر ایلام ۷۷-۷۶. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، سال هشتم و نهم (شماره ۲۹ و ۳۰)، ۱۳۸۰، ۱۶-۲۱.

۱۰- شهرکی، غ. عزیزی، ک. یوسفی، ع. فرارویی، م. بررسی میزان شیوع شپش سر در بین دانش آموزان مدارس ابتدایی شهر یاسوج، پاییز ۱۳۷۸. مجله ارمغان دانش، سال ششم (شماره ۲۱ و ۲۲)، ۱۳۸۰، ۲۲-۲۳.

۱۱- مبارزه با شپش سر در مدارس آغاز می شود. روزنامه حیات نو، سال دوم (شماره ۴۴۲)، ۱۱، ۱۳۸۰.

12- Slonka GF, Fleissshor ML, et al. An epidemic of pediculosis capitis. Journal Parasitology 1977; 63(2): 377-83.

13- Paredes SS, Estrada R, Alarcon H. Can school teachers improve the management and prevention of skin